
РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ТА СТРАХОВОГО РИНКУ

УДК 368(477):336

doi: 10.15330/apred.2.18.146-158

Чвертко Л. А.¹, Корнієнко Т. О.², Вінницька О. А.³

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗИЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ

Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів, обліку та економічної безпеки,
вул. Садова, 2, м. Умань,
20300, Україна,
¹ тел.: +380976188989,
e-mail: luda_um@ukr.net,
ORCID ID : 0000-0003-2788-6991

² тел.: +38096-182-70-85
e-mail: kornienkoto@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-8020-0771

³ тел.: +380968087233,
e-mail: vinnytska.oksana@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-6402-6451

Анотація. Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей, проблем та чинників формування фінансової інклюзії на страховому ринку України й окреслення перспектив її розвитку.

Під час дослідження були використані діалектичний та абстрактно-логічний методи, методи системного підходу, спостереження, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та ін.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти; інформація Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної служби статистики України, Моторно (транспортного) страхового бюро України; наукові публікації; інтернет-джерела.

Окреслено важливість інклюзивної орієнтації розвитку страхового ринку України, яка базується на економіці взаємодії всіх її суб'єктів, та обґрунтовано необхідність посилення уваги до проблем інклюзивності страхування та підвищення рівня охоплення страховими послугами всіх верств населення. Визначено економічні та соціальні дисбаланси, що відбуваються в країні та чинять негативний вплив на процес широкого залучення потенційних клієнтів до системи страхового захисту.

Обґрунтовано, що детермінантами формування фінансової інклюзії на страховому ринку України є забезпечення належних рівнів цифрової та фінансової грамотності населення. Доведено важливість активізації використання цифрових технологій страховиками для позитивних зрушень у розвитку страхового бізнесу та забезпечення інклюзивності страхових продуктів та послуг.

Наукова новизна полягає в оцінці умов забезпечення фінансової інклюзії у сфері страхування в Україні та обґрунтуванні необхідності розроблення дієвих підходів щодо забезпечення інклюзивного розвитку вітчизняного страхового ринку в умовах сучасних викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних висновків та практичних рекомендацій щодо підвищення рівня охоплення

страховими продуктами й послугами через створення відповідних умов для залучення широких верств населення й бізнесу.

Ключові слова: страховий ринок, страхова послуга, страховий продукт, інклюзивність страхування, цифрова грамотність, фінансова обізнаність, фінансове виключення, фінансова інклюзія.

Chvertko L. A.¹, Korniienko T. O.², Vinnytska O. A.³

FINANCIAL INCLUSION IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE: PREREQUISITES AND FACTORS OF FORMATION

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance, Accounting and Economic Security;
Sadova str., 2, Uman
20300, Ukraine,

¹ тел.: +380976188989,
e-mail: luda_um@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0003-2788-6991

² тел.: +38096-182-70-85
e-mail: kornienkoto@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-8020-0771

³ тел.: +380968087233,
e-mail: vinnytska.oksana@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-6402-6451

Abstract. The purpose of the article is to substantiate the features, problems and factors of financial cluster formation in the insurance market of Ukraine and to outline the prospects for its development.

Dialectical and abstract-logical methods, methods of system approach, observation, analysis, synthesis, induction, deduction, etc. were used during the research.

The information base of the research is legislative and normative-legal acts; information of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, Ministry of Finance of Ukraine, the National Bank of Ukraine, State Statistics Service of Ukraine, the Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine; scientific publications; internet sources.

The importance of inclusive orientation of the insurance market of Ukraine, which is based on the economy of interaction of all its subjects, is emphasized, and the need to increase attention to the problems of insurance inclusiveness and increase the coverage of insurance services of all segments is substantiated. The economic and social imbalances that occur in the country and have a negative impact on the process of wide involvement of potential customers in the insurance system have been identified.

It is substantiated that the determinants of the formation of financial inclusion in the insurance market of Ukraine are the provision of appropriate levels of digital and financial literacy of the population. The importance of intensifying the use of digital technologies by insurers for positive changes in the development of the insurance business and ensuring the inclusiveness of insurance products and services has been proved.

The scientific novelty is to assess the conditions for ensuring financial inclusion in the field of insurance in Ukraine and justify the need to develop effective approaches to ensure the inclusive development of the domestic insurance market in today's challenges.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using theoretical conclusions and practical recommendations to increase the coverage of insurance products and services by creating appropriate conditions for attracting the general public and business.

Keywords: tourism, subjects of tourism activities, tourist flows, tourist risk, travel insurance, insurance coverage, medical expenses insurance.

Вступ. Трансформація фінансового сектора України, яка відбувається впродовж останніх років, значною мірою спрямована на підвищення фінансової інклюзії. Потреба залучення широкого кола потенційних споживачів на ринок фінансових послуг та, відповідно, збільшення кількості користувачів фінансових продуктів, а також розширення асортименту придбаних продуктів окремим користувачем, визнана в усьому сучасному світі й стала обов'язковою умовою економічного зростання та соціального прогресу в Україні. Водночас питання доступності та розширення можливостей користування якісними сучасними фінансовими продуктами залишається особливо актуальним для учасників страхового ринку.

Інклюзія та інклюзивний підхід у розвитку й управлінні, на думку дослідників, є такими, що найбільше та найкраще відображають концептуальні основи сталого розвитку й справедливо вважаються дієвим інструментом для досягнення перспектив сталого економічного зростання [1, с. 28].

Фінансова інклюзія розглядається вченими, як процес сприяння своєчасному та адекватному доступу до широкого спектра фінансових продуктів і послуг, а також розширення їхнього використання усіма верствами суспільства через впровадження спеціальних наявних та інноваційних підходів, включаючи фінансову обізнаність й освіту, для сприяння фінансовому добробуту, а також економічній та соціальній інклюзії [2, с. 11].

Фахівці Всесвітнього банку у своєму дослідженні «Фінансова інклюзія та інклюзивне зростання. Огляд останніх емпіричних даних», характеризують фінансову інклюзію як доступ і забезпечення ефективного використання ряду відповідних фінансових послуг, які надаються в добре регульованому просторі, що забезпечує захист прав споживачів фінансових послуг, для повнолітніх осіб [3, с. 2–3].

Українські вчені К. В. Ануфрієва та А. І. Шкляр визначають фінансову інклюзію як процес «взаємодії між суб'єктами фінансового ринку та споживачами фінансових послуг, що через надання рівного доступу до фінансових послуг забезпечує такий рівень участі споживачів фінансових послуг у фінансовій системі, який через забезпечення сталості фінансових інституцій сприяє суспільному розвитку» [4, с. 66].

Інклюзивність страхування, на наш погляд, визначається спроможністю убезпечення всіх категорій потенційних страхувальників від ризиків через механізми страхового захисту, а також можливістю учасників страхових відносин отримувати вигоди від страхування. Водночас страхова інклюзивність є індикатором доступності страхових послуг для населення, а також затребуваності останніх [5, с. 126].

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей, проблем та чинників формування фінансової інклюзії на страховому ринку України й окресленні перспектив її розвитку.

Під час дослідження були використані діалектичний та абстрактно-логічний методи, методи системного підходу, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та ін.

Результати. Страховий ринок постійно модифікується під впливом соціальних, економічних та політичних чинників, але його основи залишаються незмінними. Попит на страховий захист великою мірою залежить від поведінкових факторів, а також традицій і культури певного суспільства.

Попри певні позитивні зрушення, які демонструє страховий ринок України в останні роки, показники його розвитку не відповідають вимогам часу і свідчать про низький рівень інклюзивності. Зокрема, надто низьким є рівень проникнення страхування в економіку країни: впродовж останнього десятиліття обсяг чистих

страхових платежів у структурі ВВП країни в середньому становить трохи більше 1,0 % (рис. 1). Значення цього показника характеризується чітко вираженою негативною динамікою та є в рази нижчими за значення аналогічних середньоєвропейського та середньосвітового показників, які становлять 5,0% та 6,1% відповідно [6, с. 6].

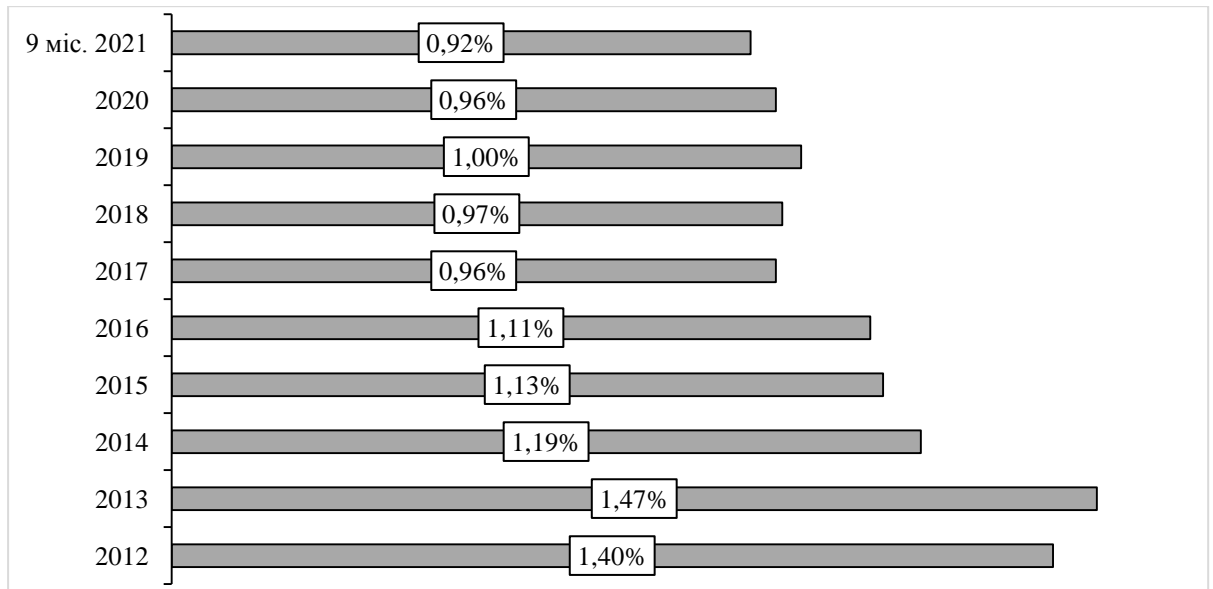

Рис. 1. Динаміка рівня проникнення страхування в Україні в 2012 – 9 міс. 2021 рр., %*

Fig. 1. Dynamics of penetration rate of insurance in Ukraine in 2012 – 9 months 2021, %

*Джерело: розроблено авторами за даними [7; 8]

Ще одна вагома ознака вітчизняного страхового ринку, що засвідчує недостатній рівень інклюзивної орієнтації його розвитку, це низький рівень охоплення населення послугами зі страхування життя. Премії за цим видом страхування в середньому становлять трохи більше 0,1% ВВП. Навіть досить високі, порівнюючи з ризиковими видами страхування, темпи зростання страхових премій за договорами страхування життя, що спостерігаються в останні роки, не забезпечили їхнього превалювання в загальній структурі страхових надходжень. Згідно з даними офіційної статистики, в 2020 р. питома вага страхування життя в загальному обсязі чистих страхових надходжень, досягши свого максимального значення за останнє десятиліття, становить лише 12,4% (у 2012 р. — 8,9%) (табл. 1). Зазначене свідчить про збільшення попиту на послуги накопичувального страхування та водночас вказує на значний потенціал його розвитку. Оскільки частка премій, отриманих за цим видом страхування, в економічно розвинених країнах зазвичай складає більше половини всіх страхових надходжень, а подеколи сягає більше двох третин їх обсягу. Переважна більшість таких країн використовує страхування життя як ефективний інструмент формування заощаджень фізичних осіб, у тому числі для накопичення коштів на пенсійне забезпечення [9]. Безперечно, що з поміж іншого це пов'язано з високим рівнем життя населення, достатністю грошових надходжень громадян для формування заощаджень, у тому числі й через страхування життя. Позитивна динаміка розвитку цього сектора страхового ринку в Україні теж дає певні підстави для оптимізму. Адже з кожним роком зростає кількість громадян країни, котрі виявивши довіру до страхових компаній, купують поліси страхування життя. Станом на кінець 2020 р. застрахованими за договорами

страхування життя є близько 5,8 млн осіб, що на 1,64 млн осіб більше проти 2012 р. (рис. 2). Однак їх питома вага в загальній кількості населення залишається доволі низькою: лише близько 14% населення країни забезпечені захистом майнових інтересів, що пов'язані з життям та смертю, та зможуть скористатися накопиченими грошовими сумами.

Таблиця 1

Показники розвитку страхового ринку України у 2012-2020 рр.*

Table 1

Indicators of development of the insurance market of Ukraine in 2012-2020

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Чисті страхові премії, млн дол США, у тому числі:	2537,9	2697,3	1563,7	1023,6	1035,8	1071,2	1265,6	1531,4	1496,7
зі страхування життя	226,5	310	181,6	100,1	107,9	109,5	143,6	178,9	186,1
Частка страхування життя в загальних чистих страхових преміях, %	8,9	11,5	11,6	9,8	10,4	10,2	11,3	11,7	12,4
Чисті страхові премії на одну особу, дол. США, у тому числі:	55,7	59,4	36,4	23,9	24,3	25,2	30	36,5	36,0
зі страхування життя	5	6,8	4,2	2,3	2,5	2,6	3,4	4,3	4,5
Рівень чистих страхових виплат, % у тому числі:	24,4	21,2	26,3	34,0	32,3	36,0	36,1	35,5	35,8
зі страхування життя	4,5	6,0	11,1	22,5	15,2	19,1	18,0	12,5	12,1

*Джерело: розроблено авторами за даними [8; 10; 11]

Значущою проблемою інклюзивного розвитку ринку страхування є надзвичайно низький рівень страхової культури в Україні. Дотепер частина населення країни не бачить необхідності в страхуванні власного життя, чи життя своїх близьких, і робить це тільки у крайніх випадках, коли цього вимагає ситуація (наприклад, укладаючи договори страхування життя позичальників споживчих кредитів, медичного страхування — для перетину кордону тощо). Результати опитування, що проводилося в межах проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» показують, що лише 9% опитаних вказали, що вони або члени їх родин користуються страховими послугами, тоді як в країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку

страховими послугами користуються 40% громадян [12]. Зазначимо, що часто такі суб'єктивні споживчі настрої формуються через недовіру до фінансових інститутів та системи загалом, що, з точки зору К. В. Грубер, є ключовою передумовою інклюзії до фінансових відносин [13, с. 421]. Упродовж десятиліть споживачі жили із переконанням «усі страховики не платять», і, на думку фахівців із страхування, потрібен час, щоб це змінилося [14].

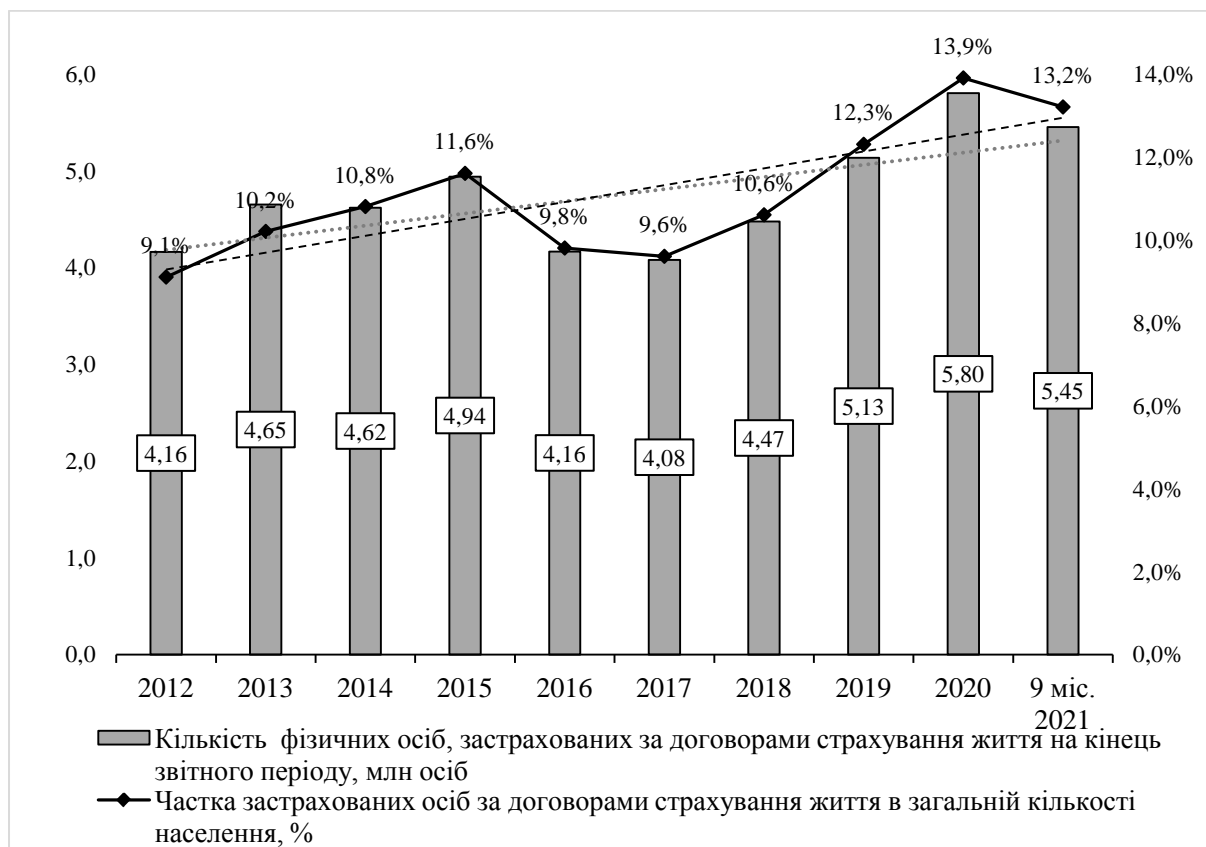

Рис. 2. Динаміка кількості фізичних осіб, застрахованих за договорами страхування життя на кінець звітного періоду в Україні в 2012 – 9 міс. 2021 рр.*

Fig. 2. Dynamics of the number of individuals insured under life insurance contracts at the end of the reporting period in Ukraine in 2012 – 9 months 2021.

*Джерело: розроблено авторами за даними [8; 10]

Показником, що впливає на довіру споживачів до страхових продуктів, які пропонуються на ринку, є рівень страхових виплат. Останніми роками динаміка цього показника характеризується позитивними тенденціями й впродовж 2017-2020 рр. загальне його значення по страховому ринку тримається на рівні близько 36%. У 2020 р., як і в попередні періоди, високими рівнями чистих страхових виплат відзначаються такі види страхування, як страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту) — 83,9%, медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) — 53,9%, обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) — 47,4%, страхування наземного транспорту («КАСКО») — 45,1% та ін. Підвищити рівень довіри українців до страхового сегмента фінансового ринку значно допомогло б збільшення рівня страхових виплат за всіма іншими видами страхування. Учасники страхового ринку (посередники, аварійні комісари, працівники страхових компаній тощо) мають

докладати зусиль для формування середовища довіри, а, власне, довіра і є найнеобхіднішою передумовою розвитку культури страхування в Україні.

Свідченням того, що страхування серед українців досі не набуло належного поширення, є динаміка показника щільності страхування, який визначається обсягом страхових премій на одну особу. Впродовж 2012-2020 рр. значення цього індикатора були низькими та коливалися в діапазоні від 59,4 дол. США до 23,9 дол. США на душу населення. Це пояснюється як коливанням валютних курсів, так і, власне, зміною попиту на споживання страхових послуг через погіршення матеріального забезпечення внаслідок соціально-економічної нестабільності в країні. Станом на початок 2021 р. чисті страхові премії на одну особу склали 36,0 дол. США. Проте жодне з вказаних значень показника щільності не відповідає вимогам ефективного розвитку ринку страхування, а дослідження міжнародних аналітиків підтверджують, що за цим показником наша країна посідає останні позиції в світових рейтингах. Наприклад, у 2018 р. за щільністю ризикового страхування Україна займала 73 місце, а страхування життя — 82 місце з-поміж 88 країн [6, с. 7]. Проведені нами розрахунки не дають підстав стверджувати про поліпшення стану в цьому напрямі розвитку страхового ринку. Водночас визначають необхідність ширшого використання страхування як механізму фінансування ризиків та дієвого інструменту страхового захисту.

Для подолання відставання показників, що дозволяють оцінити інклюзивну направленість страхового ринку та його роль у забезпеченні соціального прогресу, велике значення відводиться питанням фінансової грамотності населення. Обізнаність потенційних споживачів страхових послуг про можливості страхової галузі та розуміння практичної користі від страхування сприятимуть підвищенню рівня охоплення страховими послугами всіх верств населення та більш повному використанню фінансового потенціалу вітчизняного страхового ринку. Зауважимо, що підвищення фінансової грамотності визначено однією зі стратегічних цілей розвитку фінансового сектору України, досягнення якої спрямоване на забезпечення фінансової інклюзії [15].

Слід відзначити, що певний негативний вплив на ситуацію у страховій сфері України мали спад ділової активності та зниження рівня фінансового добробуту населення через коронакризу. Брак коштів у суб'єктів господарювання та фізичних осіб спричинив зниження попиту на деякі страхові продукти. Втім, аналіз стану страхового ринку дозволяє стверджувати, що пандемія відкрила нові можливості для його зростання, а також закріпила позитивні зрушення в парадигмі страхування загалом. Таким позитивним фактором стало підвищення рівня обізнаності споживачів про страхування, про переваги та цінність страхових продуктів щодо забезпечення страхового захисту, а також «значне зростання усвідомлення ризику як сильного драйвера попиту» [16, с. 1]. Зокрема, відзначається ріст зацікавленості такими видами страхування, які спрямовані на захист від ризиків втрати здоров'я і працездатності через хворобу, від кіберризиків тощо. Водночас ситуація, що склалася під час пандемії COVID-19, спонукає страховиків до розробки нових страхових продуктів, які дозволять забезпечити страхувальників та застрахованих адекватним захистом. Адже зростання попиту на страхові послуги відбуватиметься лише за умови готовності страховиків надавати якісні та затребувані продукти в обсягах, що відповідають потребам споживачів.

Наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, що присвячені визначенню детермінант фінансової інклюзії, доводять наявність прямої залежності між рівнем економічного розвитку країни і рівнем включеності населення в фінансову систему. Зокрема, результати досліджень Olaniyi E. та Adeoye B. [17], Okoroafor O. K. D., Adeniji S. O. та Awe E. [18] показують, що чим вищими є показники ВВП країни на

душу населення, тим більшою є фінансова інклюзія. Так само, за спостереженнями дослідників, впливають на фінансову доступність в країні «широкі гроші», кредити приватному сектору та кількість користувачів Інтернету.

Продавці страхових послуг як на світовому, так і на страховому ринку України, поклали великі надії на постпандемічне відновлення економіки, визначаючи скорочення прогалів у страховому захисті метою економічної політики [19, с. 3]. Проте зараз національна економіка України та її страховий сектор зіткнулися з новими викликами й загрозами, які негативно позначаються на індикаторах їх розвитку. Відкритий воєнний напад Росії на нашу країну призводить до нечуваних збитків та економічного спаду. Для ринку страхування ризику, які несе в собі війна, включають «прямі збитки від андеррайтингу, швидке зростання цін, уповільнення економічного зростання, волатильність фінансового ринку та потенціал шоків активів» [20].

Зважаючи на те, що бідність і низький рівень економічного зростання є безпосереднім результатом фінансового виключення, важко оцінити, якими будуть наслідки вторгнення РФ до України на забезпечення інклюзії страхових послуг. Й без того низький рівень проникнення страхування, що насамперед обумовлений пасивною купівельною поведінкою потенційних споживачів, детермінованою низьким матеріальним становищем, недовірою до страхових компаній та низькою культурою страхування, ймовірно демонструватиме подальше зниження. Обмеження страхових виплат, на наш погляд, обумовить зниження мотивації в клієнтів страхових компаній. Адже значні збитки, яких зазнають страхувальники в результаті військових дій, не матимуть страхового покриття, навіть якщо майно та інші активи є застрахованими. Це пояснюється тим, що стандартні договори страхування, якими користується український бізнес та фізичні особи, виключають страховий захист від військових ризиків з переліку страхових випадків. Зауважимо, що страхування від військово-політичних ризиків, що зазвичай здійснюється за спеціальними програмами, в Україні практично не проводилося. Разом з тим, як стверджують фахівці, такі програми пропонують далеко не всі страховики, які функціонують у країні, оскільки зазначене страхування можливе лише за підтримки потужних міжнародних перестраховиків, а його вартість є відносно великою [21, с. 10]. Представники страхового бізнесу висловлюють сподівання, що завдані збитки внаслідок воєнних дій, зокрема, руйнування житла та інфраструктури, компенсуватимуться «за рахунок контрибуцій, які будуть накладені на Росію після перемоги України» [22]. Також вказані виплати, на думку В. Черняхівського, мають проводитися за рахунок заморожених активів і конфіскованого за кордоном майна.

Принципово важливим для фінансової інклюзії в сфері страхування є забезпечення належного захисту прав споживачів страхових послуг. Доцільно зазначити, що регулятор ринку небанківських фінансових послуг, функції якого з 1 липня 2020 р. здійснює Національний банк України, закликає всіх учасників ринку, попри дію воєнного стану, виконувати свої зобов'язання перед клієнтами в повному обсязі, наскільки це можливо за поточних умов. Забезпечення страхового захисту споживачів за спрощеною процедурою врегулювання страховиками подій з випадків, що мають ознаки страхових, уможлиблюється завдяки широкому використанню сучасних цифрових технологій. Зокрема, страховикам рекомендується «максимально використовувати електронні документи, копії необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання оригіналів документів, інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків» [23].

Роль цифровізації для підвищення рівня фінансової інклюзії загалом та у страхуванні зокрема є надзвичайно великою. Саме цей напрям розвитку страхового ринку визначається дослідниками як один із перспективних. Зауважимо, що

переорієнтація страхової справи на дистанційний електронний формат здебільшого пов'язана і набула особливого значення в період пандемії COVID-19 та обмежувальних заходів під час локдауну [24, с. 8-9]. Електронна комерція в страхуванні значно впливає на страхову інклюзію та вимагає популяризації цифрової грамотності в країні й опанування страхувальниками цифрових навичок. Оскільки розмаїття цифрових страхових продуктів, з одного боку, спрощує доступ споживачів до них через відсутність необхідності відвідувати фінансові установи. З іншого боку, як показують результати досліджень, спричинює деяку ізольованість людей, не схильних користуватися цифровими технологіями. До таких категорій споживачів здебільшого належать старші люди та сільські жителі [12].

Зазначимо, що на забезпечення ефективного впровадження цифрових рішень та електронних послуг у багатьох сферах економіки країни спрямована діяльність Міністерства цифрової трансформації України. Цей орган виконавчої влади, що створений у вересні 2019 р, покликаний забезпечувати формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації тощо [25]. Для подолання цифрової нерівності в Україні та підвищення рівня цифрової грамотності громадян на початку 2020 р. в країні стартувала Національна програма цифрової грамотності, в межах якої створено національну онлайн-платформу «Дія. Цифрова освіта», де кожен громадянин може безкоштовно опанувати цифрові навички. Нині, за офіційною інформацією, майже 1,3 млн українців залучено до програми розвитку цифрових навичок [26].

Фінансова інклюзія неможлива без партнерства держави та бізнесу, лише у партнерстві можна забезпечити зростання результатів та отримати сталість розвитку. Розроблений мобільний застосунок «Дія» для громадян України дозволяє зберігати в електронному форматі в смартфоні оцифровані версії офіційних документів. Єдина інформаційна система забезпечує взаємодію й обмін інформацією всіх баз даних, що супроводжують життєдіяльність кожного громадянина. Одним із прикладів такої взаємодії є відображення серед інших цифрових документів страхового поліса обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Нині це більше ніж 8 млн полісів внутрішнього автострахування по всій країні [27].

Підключення страхових компаній, що функціонують на вітчизняному ринку страхування, до платформи «Дія», розробленої Міністерством цифрової трансформації України, сприятиме створенню ними вищого рівня клієнтського сервісу. Адже в такому разі клієнти мають можливість укласти договори без використання паперових документів. Окрім того, налагодження співпраці страховиків з порталом «Дія» та використання сучасних технологічних CRM-систем для управління взаємовідносинами з клієнтами допоможе вдосконалити процес врегулювання та отримання страхової виплати. Зауважимо, що на кінець 2021 р. застосунком і порталом «Дія» користуються понад 12 млн українців [28]. Тоді як в переліку підприємств, установ та організацій, які мають партнерські стосунки з онлайн-сервісом «Дія», можна побачити лише дві страхові компанії — ТДВ «Страхова компанія «Екта» та ПАТ «Страхова компанія «ТАС Life».

Майбутній успіх страхової галузі на шляху до підвищення рівня інклюзивного розвитку буде залежати від наявних можливостей страховиків та інших суб'єктів страхового бізнесу, готовності інвестувати і бажання підтримувати відносини з клієнтами. Прискорений попит на транзакції в інтернеті та вихід на ринок споживчого страхування нетрадиційних гравців, спонукає страховиків спрямувати зусилля на

використання інноваційного забезпечення своєї конкурентоспроможності, одним з яких є пошук нових шляхів цифрової взаємодії зі своїми клієнтами. Водночас, слушно видається думка, що для підвищення рівня фінансової інклюзії державі та страховому бізнесу недостатньо просто створити технічні умови для користування страховими продуктами та послугами. Важливо вивчати реальні потреби споживача та фокусувати зусилля на їхньому задоволенні. Адже головним мотивом фінансової інклюзії є забезпечення вільного доступу усіх дорослих членів суспільства до фінансових послуг, що персоналізовані відповідно до потреб кожного.

Висновки. Отже, за сучасної економічної ситуації з чітко визначеними стратегічними пріоритетами нашої держави важливого значення набувають питання забезпечення фінансової інклюзії на страховому ринку України.

Інклюзивність страхування визначається спроможністю убезпечення всіх категорій потенційних страхувальників від ризиків через механізми страхового захисту, а також можливістю учасників страхових відносин отримувати вигоди від страхування.

Інклюзивний розвиток страхової сфери має велике значення для соціального прогресу й обумовлює потребу подолання цілого ряду проблем, що пов'язані як з макроекономічною нестабільністю та соціальними чинниками, так і проблемами організації та ведення страхового бізнесу. Відповідно розв'язання цих проблем, враховуючи їх комплексність та взаємопов'язаність, має багатоаспектний характер.

Потреба забезпечення фінансової інклюзії на страховому ринку України та значний наявний потенціал її розширення обумовлює необхідність стимулювання й заохочення людського розвитку, підвищення добробуту населення.

Для широкого долучення потенційних споживачів до страхових послуг необхідно спрямувати зусилля на подальший розвиток партнерства держави та страхового бізнесу, забезпечення належного захисту прав споживачів страхових послуг, підвищення рівня фінансової обізнаності та цифрової грамотності населення, персоніфікацію страхових продуктів та розробку таких страхових продуктів, які дозволять забезпечити страхувальників та застрахованих адекватним захистом.

1. Войчук М. В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. №3-4 (87). с. 28-33. DOI: 10.37332/2309-1533.2021.3-4.4.
2. Atkinson A., Messy F. Promoting Financial Inclusion through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies and Practice. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. 2013. № 34. OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en> (дата звернення: 01.04.2022 р.).
3. Demircuc-Kunt A., Klapper L., Singer D. Financial Inclusion and Inclusive Growth. A Review of Recent Empirical Evidence. The World Bank. 2017. April. 27 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26479/WPS8040.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
4. Ануфрієва К. В., Шкляр А. І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3 (70). С. 59–77. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2019.03.059> (дата звернення: 10.04.2022 р.).
5. Чвертко Л. А. Проблеми забезпечення інклюзивності страхування в умовах сучасних викликів. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 9 груд. 2021 р. Кропивницький, 2021. С. 125-128.
6. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні: Біла книга. *НБУ*. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 08.04.2022 р.).
7. ВВП України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 15.04.2022 р.).
8. Показники діяльності страхових компаній. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> (дата звернення: 15.04.2022 р.).
9. Melnychuk Yu. M., Chvertko L. A., Korniienko T. A., Vinnytska O. A., Garmatiuk O. V. Analysis of the factors influencing the market of insurance services in life insurance. *TEM Journal*. 2019. Vol. 8, Is. 1. P. 201-206. Doi: <https://dx.doi.org/10.18421/TEM81-28>.

10. Населення. *Державна служба статистики України*. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html (дата звернення: 15.04.2022 р.).
11. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (дата звернення: 15.04.2022 р.).
12. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf (дата звернення: 01.04.2022 р.).
13. Gruber K. Access to financial services for individuals as a component of financial inclusion: evolution and estimation in domestic conditions. History of economics and economic thought of Ukraine. 2020. Вип. 53. С. 407-430. URL: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.407> (дата звернення: 06.04.2022 р.).
14. Довіра у дефіциті: як українцям повірити у цінність страхування. *Delo.ua*. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/dovira-u-deficiti-jak-ukrajincjam-poviriti-u-cin-387129/> (дата звернення: 06.05.2022 р.).
15. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy> (дата звернення: 01.05.2022 р.).
16. World insurance: the recovery gains pace. *Swiss Re sigma*. 2021. № 3. Р. 1-26. URL: <https://www.swissre.com/dam/jcr:ca792993-80ce-49d7-9e4f-7e298e399815/swiss-re-institute-sigma-3-2021-en.pdf> (дата звернення: 10.05.2022 р.).
17. Olaniyi E., Adeoye B. Determinants of Financial Inclusion in Africa: A Dynamic Panel Approach. *University of Mauritius Research Journal*. 2016. Vol. 22. URL: https://mpru.ub.uni-muenchen.de/81326/1/MPPA_paper_81326.pdf (дата звернення: 04.05.2022 р.).
18. Okoroafor O. K. David, Adeniji Sesan Oluseyi, Awe Emmanuel. Empirical Analysis of the Determinants of Financial Inclusion in Nigeria: 1990 - 2016. *Journal of Finance and Economics*. 2018. №6 (1). Р. 19-25. DOI: 10.12691/jfe-6-1-3. (дата звернення: 06.05.2022 р.).
19. Глобальний ринок страхування в 2021-2022 році. Підсумки і прогнози розвитку. *Insurance TOP*. 2021. №8(84). С. 2-5.
20. Ринок страхування та перестрахування подолає економічні наслідки вторгнення Росії в Україну. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/22/04/05/41058> (дата звернення: 01.04.2022 р.).
21. Суслов Г. Правові аспекти страхування військових та політичних ризиків в Україні та в світі. *Insurance TOP*. 2021. №8(84). С. 10-12.
22. Черняхівський Вячеслав. Чи платитимуть страховики за пошкоджене застраховане майно чи авто під час воєнного стану в Україні? *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/public/22/03/26/4958> (дата звернення: 02.04.2022 р.).
23. Робота системи страхування в умовах воєнного стану. *Національний банк України*. URL: <https://promo.bank.gov.ua/fin-defense/> (дата звернення: 04.04.2022 р.).
24. Chvertko L., Korniienko T., Vinnytska O. Digitalization of insurance business as an effective risk management lever. *Sciences of Europe*. 2022. № 89. Vol. 1. Р. 7-11. URL: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/03/Sciences-of-Europe-No-89-2022.pdf>.
25. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2022 р.).
26. Дія. Цифрова Освіта. *Національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності*. URL: <https://osvita.dii.gov.ua/> (дата звернення: 02.05.2022 р.).
27. Автоцивілка в Дії. *Моторне (транспортне) страхове бюро України*. URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/presscenter/news/158143/> (дата звернення: 02.05.2022 р.).
28. Цифрові паспорти, COVID-сертифікати, єПідтримка: 100 перемог Дії та Мінцифри. *Державні послуги онлайн*. URL: <https://dii.gov.ua/news/cifrovi-pasporti-sovid-sertifikati-yepidtrimka-100-peremog-diyi-ta-mincifri> (дата звернення: 02.05.2022 р.).

References

1. Voichuk, M. V. "Etymology concept of the "economic inclusion" in the context of cyclic development of economy." *Innovative economy*, no. 3-4 (87), 2021, pp. 28-33. 10.37332/2309-1533.2021.3-4.4.
2. Atkinson, A., and F. Messy. "Promoting Financial Inclusion through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies and Practice." *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, no. 34, 2013. OECD Publishing. dx.doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en. Accessed 01 Apr. 2022.
3. Demircuc-Kunt, A., Klapper, L., and D. Singer. *Financial Inclusion and Inclusive Growth. A Review of Recent Empirical Evidence*. The World Bank. 2017. April. 27 p.

- openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26479/WPS8040.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Accessed 12 Apr. 2022.
4. Anufrieva, K.V., and A. I. Shkliar. "Financial inclusion as a factor for socio-economic development." *Ukrainian Society*, no. 3 (70), 2019, pp. 59–77. doi.org/10.15407/socium2019.03.059. Accessed 10 Apr. 2022.
 5. Chvertko, L.A. "Problems of ensuring the inclusiveness of insurance in today's challenges." *Financial and credit mechanism of economic and social development*. Kropyvnytskyi, 2021, pp. 125-128.
 6. *Future regulation of the insurance market in Ukraine: White Book*. NBU. bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 [in Ukrainian]. Accessed 12 May 2022.
 7. "GDP of Ukraine." Minfin, index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/. Accessed 15 Apr. 2022.
 8. "Performance indicators of insurance companies." National Bank of Ukraine, bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6. Accessed 15 Apr. 2022.
 9. Melnychuk, Yu. M., Chvertko, L. A., Korniienko, T. A., Vinnytska, O. A., and O. V. Garmatiuk. "Analysis of the factors influencing the market of insurance services in life insurance." *TEM Journal*, vol. 8, is. 1, 2019, pp. 201-206. doi: https://dx.doi.org/10.18421/TEM81-28.
 10. "People." Державна служба статистики України, ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html. Accessed 15 Apr. 2022.
 11. "Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies." National Bank of Ukraine, bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart/. Accessed 15 Apr. 2022.
 12. USAID Project "Financial Sector Transformation." Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Report on the results of the study, www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf. Accessed 01 Apr. 2022.
 13. Gruber, K. "Access to financial services for individuals as a component of financial inclusion: evolution and estimation in domestic conditions." *History of economics and economic thought of Ukraine*, no. 53, 2020, pp. 407-430. doi.org/10.15407/ingedu2020.53.407. Accessed 06 Apr. 2022.
 14. "Trust in deficit: how Ukrainians can believe in the value of insurance." Delo.ua, delo.ua/economyandpoliticsinukraine/dovira-u-deficiti-jak-ukrajincjam-poviriti-u-cin-387129/. Accessed 06 Apr. 2022.
 15. "Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025." National Bank of Ukraine, bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy. Accessed 01 May 2022.
 16. "World insurance: the recovery gains pace." *Swiss Re sigma*, no. 3, 2021, pp. 1-26. www.swissre.com/dam/jcr:ca792993-80ce-49d7-9e4f-7e298e399815/swiss-re-institute-sigma-3-2021-en.pdf. Accessed 10 May 2022.
 17. Olaniyi, E., and B. Adeoye. "Determinants of Financial Inclusion in Africa: A Dynamic Panel Approach." *University of Mauritius Research Journal*, vol. 22, 2016. mpra.ub.uni-muenchen.de/81326/1/MPRA_paper_81326.pdf. Accessed 04 May 2022.
 18. Okoroafor, O. K. David, Adeniji, Sesan Oluseyi and Emmanuel Awe. "Empirical Analysis of the Determinants of Financial Inclusion in Nigeria: 1990 – 2016." *Journal of Finance and Economics*, no. 6 (1), 2018, pp. 19-25. 10.12691/jfe-6-1-3. Accessed 06 May 2022.
 19. "Global insurance market in 2021-2022. Results and forecasts of development." *Insurance TOP*, no. 8(84), 2021, pp. 2-5.
 20. "The insurance and reinsurance market will overcome the economic consequences of Russia's invasion of Ukraine." *Forinsurer*. forinsurer.com/news/22/04/05/41058. Accessed 01 Apr. 2022.
 21. Suslov, G. "Legal aspects of military and political risk insurance in Ukraine and in the world." *Insurance TOP*, no. 8(84), 2021, pp. 10-12.
 22. Chernyakhovsky, Vyacheslav. "Will insurers pay for damaged insured property or cars during martial law in Ukraine?" *Forinsurer*. forinsurer.com/public/22/03/26/4958. Accessed 02 May 2022.
 23. "Operation of the insurance system in martial law." National Bank of Ukraine, promo.bank.gov.ua/fin-defense/. Accessed 04 Apr. 2022.
 24. Chvertko, L., Korniienko, T., and O. Vinnytska. "Digitalization of insurance business as an effective risk management lever." *Sciences of Europe*, no. 89, vol. 1, 2022. pp. 7-11. www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/03/Sciences-of-Europe-No-89-2022.pdf. Accessed 18 Apr. 2022.
 25. "Regulations on the Ministry of Digital Transformation of Ukraine." : approved by a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 18.09.2019. № 856. The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text. Accessed 02 May 2022.
 26. "Diia. Digital Education." National online platform for digital literacy development, osvita.diia.gov.ua/. Accessed 02 May 2022.

27. "Avtotsyvilka v DIYI." Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine, www.mtsbu.ua/ua/presscenter/news/158143/. Accessed 02 May 2022.
28. "Digital passports, COVID-certificates, eSupport: 100 victories DIYI and Mincifri." Government services online, diia.gov.ua/news/cifrovi-pasporti-sovid-sertifikati-yepidtrimka-100-peremog-diyi-ta-mincifri. Accessed 02 May 2022.

УДК 338.246.025.2

doi: 10.15330/apred.2.18.158-177

Жаворонок А.В.

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра теоретичної та прикладної економіки,
вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, .
14035, Україна,
тел.: +380462230007,
e-mail: a.zhavoronok@chnu.edu.ua,
ORCID ID: 0000-0001-9274-8240

Анотація. В наш час держава та фінансово-кредитні інститути стали приділяти більше уваги вирішенню проблем малого бізнесу і наслідок впливу держави на процес становлення даного підприємництва став більш відчутнішим. Актуальність даної теми визначена необхідністю вирішення значного переліку проблем та ліквідації перешкод на шляху отримання банківського кредиту для забезпечення нормального рівня їх функціонування бізнесу. Створення системи результативних, взаємовигідних відносин комерційних банків та малого бізнесу з приводу фінансово-кредитного забезпечення повинно стати основною нормою цивілізованого вітчизняного ринкового господарства. Мета статті полягає у розвитку напрямів удосконалення ринку кредитування малого бізнесу на основі новітніх банківських технологій, а також ідентифікації та впровадженні в кредитний процес вітчизняних комерційних банків пропозицій щодо його активізації і визначення його ролі у розвитку національної економіки. Для досягнення поставленої мети використано загально наукові та специфічні методи дослідження: описовий, статистичний, структурний, монографічний методи, а також аналітичний метод. Як показало дослідження, на сьогоднішній день проблеми при взаємодії малих фірм і банків перешкоджають ефективному співробітництву економічних агентів, що розглядаються, і призводять до «замкнутого кола», в якому недостатність розвитку сектора малого бізнесу та його неефективність тягне за собою небажання банків кредитувати малий бізнес через високі кредитні ризики. Це, у свою чергу, не дозволяє сектору малого бізнесу наростити обсяг кредитів та отримати необхідні фінансові ресурси для розвитку, що посилює гостроту цих проблем. В результаті бар'єр між банками і малим бізнесом продовжує зростати, про що свідчить зниження обсягів кредитування малих підприємств, зростання проблемної заборгованості банків, збільшення числа банкрутств малого бізнесу тощо. Разом з цим відбувається наростання взаємної емпатії між банками та МБ. Банки розглядають роботу з малими фірмами, як клопітку і, як правило, яка породжує масу проблем у вигляді неповернення кредиту чи проблемної заборгованістю. Для банку набагато простіше та ефективніше забезпечити кредитом одне велике підприємство, ніж обслуговувати кілька сотень малих. Наукова новизна полягає у виявленні основних проблем сталого розвитку ринку кредитування малого і бізнесу в Україні та розробці і практичному впровадженні напрямків їх удосконалення через призму вдосконалення внутрішніх механізмів кредитування та інституційних умов